Яловенко О.В.
Кандидат філологічних наук, доцент
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
м. Умань, Україна

РОЛЬ СЛОВЕСНИХ «ЕКЗОТИЗМІВ» ЯК СПОСІБ ОРГАНІЗАЦІЇ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ

Проблема ефективної і успішної міжкультурної комунікації, безумовно, турбує письменників культурного порубіжжя. Пошук спільного знаменника в ситуації культурного діалогу та єдності в багатогранності багатьом здається вірним рішенням на шляху подолання расової, етнічної, культурної та будь-якого іншого роду сегрегації. Не менш важлива роль у цьому контексті належить перекладачу, його майстерності передати складні нюанси стилістики автора, його вмінню обходитися з художнім тестом, бажанні проникнути в найпотаємніші глибини культури, врахувати найменші деталі і символи при перекладі художнього твору.

Те, що претендує на теоретичну новизну і значимість, має мислитися поза рамками наративів справжньої та вихідної суб'єктивностей і має сфокусуватися тими моментами чи процесами, у яких артикулюються культурні відмінності. Ці простори, позначенні префіксом «між», стають фундаментом для вироблення стратегій самості – індивідуальної чи колективної – які породжують нові риси ідентичності, нові зони взаємодії та спроби переосмислити ідею самого устрою суспільства. Роль перекладу як носія культури, індикатора картини світу, засобу обміну духовними та матеріальними цінностями постійно зростає, що пояснює **актуальність** обраної теми. Питання про перекладність та неперекладність художнього тексту (або його структурного компоненту), який давно перейшов у розряд міждисциплінарних досліджень, і викликає багато суперечок серед учених-теоретиків, а також серед перекладачів-практиків.

Перекладність визначається як важлива можливість перекладу з однієї мови на іншу. Неперекладність – відсутність у мові перекладу еквівалента для понять чи висловлювань вихідної мови. Неперекладність іноді трактується як

нульова перекладаність окремих частин та структур тексту, вона існує лише на рівні окремих слів і понять, а не на рівні всього тексту, тому можна стверджувати, що неперекладність є відносною. Розрізняють лінгвістичну та культурну неперекладність; саме на культурній неперекладності, екзотизмах, зокрема їх ролі у сучасному транскультурному тексті, ми зосередимо свою увагу.

Зауважимо, що творчість авторів надтериторіального характеру, які володіють подібною міжкультурною чуттєвістю, привертає увагу багатьох літературознавців, критиків, перекладачів. Мова йде про твори сучасних порубіжних письменників, в яких часто зустрічаються елементи протилежних культурних кодів та питання національної ідентичності. Вагомою є мова таємних кодів, зрозуміла лише тим, хто розмовляє нею. Широке використання письменником «своїх» слів зумовлюється необхідністю передачі точних характеристик транскультурних героїв. «Свої» слова важливі для створення емоційного колориту, що теж вважається однією з особливостей сучасної літератури (азійсько-американської, японо-американської тощо). Наприклад, такі слова, як «бінді» («третє око», прикраса на обличчі у вигляді традиційної темно-червоної крапки); «сарі» (традиційний жіночий одяг) та інші описують індійську жіночу зовнішність, а акронім ABCD (American Born Confused Deshi) характеризує мінливу ідентичність азійського іммігранта.

Існує кодова комутація (code-switching), коли в тексті використовуються дві чи більше мов. Приклади одночасного художнього використання двох, а інколи і декількох мов знаходимо у творчості майже кожного етнічного письменника, який окремі «свої» слова чи навіть словосполучення майстерно вплітає у канву сучасного транскультурного тексту. Не лише читач, але і герой здатен швидко переключатися з однієї мови на іншу, оскільки зі «своєю» мовою пов’язує власну ідентичність. Читач подумки зіставляє слова двох мов; такий транскультурний твір не лише чітко розділяє межу «свого» / «чужого», але й створює напруження між декількома читацькими аудиторіями.

Зауважимо, що код культури та ментальність народу максимально проявляються у мові художньої літератури. Особливо яскраво це демонструють

мови, яким вдається зберегти «чистоту». Існує така лексика, яка не перекладається і не має аналогів іноземною мовою, оскільки у вихідній мові охоплює цілу систему поглядів на речі. Лексичні одиниці чи висловлювання, які неможливо перекласти, називають лакунами або екзотизмами.

Складається враження, що письменники намагаюся створити ефект відчуження та відчуття певної дистанції між читачем та оповідачем-іноземцем, тобто втілити прийом «псевдоперекладу» або «прихованого перекладу» (*«foreignization»*). Проте у подібних творах використано багато західних розмовних виразів. Текст твору нагадує субтитри, натякаючи на те, що за мовленням персонажів замасковано мовлення іноземця. Так, якщо уважно читати, можна помітити, що, окрім зрозумілих іноземному читачеві реалій, автор вдається до використання словесних «екзотизмів. Наприклад, у творчості К. Ішіґуро герой, описуючи квартиру, вдається лише до єдиного екзотизму – татамі, цілком знайомого західному читачеві: «Each apartment was identical; the floors were tatami, the bathrooms and kitchens of Western design» [1 с. 12].

Не менш важливим є опис культурних обрядів: чайної церемонії (роман Ішіґуро «Художник хиткого світу») та «міамі» – традиційних японських заручин. Наприклад, перед тим, як справа доходить до сватання, родини наречених наймають детективів, щоб вони, в свою чергу, з'ясували всі подробиці їхньої минулого. І якщо детективи з'ясовують щось погане, то шлюбні переговори скасовуються. Японці про це відверто не скажуть, а отже, в тексті будуть недомовленості. Щодо перекладача, то він повинен прокоментувати це додатково, бо такий звичай (з детективами), маловідомий європейському читачеві.

У творчості Д. Лагірі зустрічаємо церемонію аннапразану (роман «Тезка»), що також потребує додаткового культурного коментаря, про що і потурбувалась авторка твору. Аннапразан (рисова церемонія) постає як код культури, це перший прийом дитиною твердої їжі, дотримання традицій, особливе дійство для бенгальців, і досі незрозумілий ритуал для американців. "There is no baptism for Bengali babies, no ritualistic naming in the eyes of God. Instead, the first formal ceremony of their lives centers around the consumption of

solid food" [2, с. 29]. Батьки хочуть дотримуватись своїх традицій, натомість дитина відмовляється і плаче, і не бере з підносу нічого із запропонованого.

Використання екзотизмів є головним оповідним прийомом творчості сучасних транскультурних письменників. Екзотизми допомагають створити дистанцію між текстом і читачем, посилюють ефект «мутного скла», визначають сприйняття тексту не як чужого, а як «іншого», іноземного, екзотичного за рахунок наявності невідомих європейцю реалій. За образами героїв, які розмовляють двома мовами, нерідко приховуються люди з розщепленою ідентичністю. Усвідомлення себе як цілісності ускладнене не лише ситуацією міжкультурності, але й наявністю травм у минулому. Травматичний досвід втрати рідного коріння, перетворення персонажів на номадів сучасного світу призводить до втрати відчуття приналежності до певної національності. Особа, травмована в результаті як самого процесу втрати домівки, так і особистими трагедіями, володіє не лише особливою міжкультурною чуттєвістю, а й унікальною мовою вираження. Для того, щоб підкреслити інакшість персонажів, їх чужість, письменники і вдаються до використання екзотизмів, аби сповна передати культурний колорит країни.

Таким чином, виникає нагальна потреба теоретичного осмислення процесів, що відбуваються в сучасному глобалізованому просторі, де зростає кількість авторів іноземного походження, які пишуть «своєю» мовою. У таких творах вдало взаємодіють елементи декількох культур, утворюючи «третій простір», з властивою йому увагою до проблем національної й гендерної ідентичності та загальнолюдських універсальних цінностей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ishiguro K. (2005). *A Pale View of Hills*. London : Faber and Faber, 183 p.
2. Lahiri J. (2003). *The Namesake*. A Mariner Book, Houghton Miflin Company. Boston, New York. 195 p.